

Т.В. Лопушанський,
аспірант
(Львівського національного університету
імені Івана Франка)
(Науковий керівник професор Коссак В.М.)

Правове регулювання фірмових найменувань у країнах Європейського Союзу та в Україні

Ключові слова: *фірмові найменування, інтелектуальна власність, правове регулювання фірмових найменувань.*

Майбутнє нашої країни, поза сумнівом, бачиться в Європейському Союзі, проте є ряд чинників, які ускладнюють інтеграцію України в ЄС. Однією із таких причин є невідповідність українського законодавства у сфері інтелектуальної власності аналогічним нормам та правилам, прийнятим у європейському співтоваристві. Безумовно, за останнє десятиріччя в Україні зроблена велика законодавчо-адаптаційна робота, проте для досягнення мети потрібно ще зробити чимало. У цьому контексті на особливу увагу заслуговує дослідження фірмового найменування як одного із об'єктів права інтелектуальної власності.

Питання фірмового (комерційного) найменування є доволі складним як у теорії цивільного права, так і на практиці використання та охорони цього об'єкта права інтелектуальної власності. Це зумовлено рядом причин, основною з яких є відсутність чіткого, уніфікованого законодавчого регулювання фірмових найменувань не тільки в Україні, але й у країнах Європейського Союзу.

Дослідження різних аспектів права інтелектуальної власності здійснювалось у роботах М.М. Агаркова, Ч.Н. Азімова, І.А. Безклубого, Д.В. Бобрової, Т.В. Боднар, Є.Н. Данилової, І.І. Дахна, О.В. Дзери, А.С. Довгерта, О.І. Камінки, Ю.М. Капці, В.М. Коссака, Н.С. Кузнецової,

В.В. Луця, Р.А. Майданика, О.А. Підпригори, О.О. Підпригори, В.В. Розенберга, Н.О. Санахметової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, О.Д. Святоцького, О.П. Сергєєва, Є.О. Суханова, Є.О. Харитонова, Я.М. Шевченко, Г.Ф. Шершеневича та ін. Разом з тим проблема регулювання фірмових найменувань у порівняльному аспекті згідно із законодавством України та країн ЄС є мало дослідженою.

В Європейському Союзі правила використання фірмового найменування встановлені Паризькою конвенцією про охорону промислової власності від 20 березня 1883 р., Угодами ТРІПС, опосередковано через директиви ЄС стосовно торговельних марок. Зокрема, в п. 2 ст. 1 Паризької конвенції про охорону промислової власності об'єктами охорони промислової власності визнаються в тому числі й фірмові найменування [6, 3]. У конвенції закріплений принцип охорони фірмових найменувань в усіх країнах Союзу без обов'язкового подання заявки чи реєстрації і незалежно від того, чи є воно частиною товарного знака. Таким чином, реєстрація фірмового найменування є факультативною, акцент робиться на фактичне використання. Це положення закріплено в законодавстві більшості країн Європейського Союзу. Зокрема, законодавство Австрії не передбачає реєстрацію фірмових найменувань. При реєстрації ком-

паній регіональними комерційними судами проводиться обмежена перевірка з іншими найменуваннями компаній, зареєстрованими в цьому самому суді.

Подібне регулювання фірмових найменувань є у Франції. Зокрема, французьке законодавство у сфері фірмових найменувань розділяє найменування корпорації (*dénomination sociale*) та фірмове найменування (*nom commercial*). Найменування корпорації є офіційним та юридичним ім'ям корпорації і не може бути змінено при користуванні за винятком зміни даних у статутних документах. Право на фірмове найменування виникає внаслідок його використання.

Французьке законодавство передбачає два способи реєстрації фірмових найменувань: перший спосіб – внесення до торгових реєстрів, що ведуться комерційними судами; другий – шляхом реєстрації фірмового найменування як торгової марки [7, 323].

Охорона найменувань корпорації та фірмових найменувань передбачається лише в межах певної території, за винятком випадку, що найменування є відомим у всій країні. При реєстрації компаній або внесенні фірмового найменування до реєстрів перевірка як найменувань корпорацій, так і фірмових найменувань з раніше існуючими не здійснюється.

У французькому законодавстві передбачено, що торгова марка не може бути зареєстрована у випадку, коли є можливість сплутати її з уже існуючими найменуваннями корпорації або з фірмовим найменуванням, що відомі на території Франції [11, 54].

У Великобританії на законодавчому рівні передбачено охорону як найменувань компаній (*company names*), так і бізнесових найменувань (*business names*). Питання використання найменувань у Великобританії регламентується законом “Про бізнесові найменування” від 1985 р. (*Business Names Act*) [8] та законом “Про компанії” від 1985 р. (*Companies Act*) [10], а також іншими актами.

Ці законодавчі акти чітко розмежовують найменування суб'єктів господарювання на фірмові (бізнесові) найменування та

найменування компаній. Фірмовими (бізнесовими) найменуваннями у Великобританії вважають ті найменування, які використовуються для ведення бізнесу будь-яким суб'єктом господарювання і є відмінними від власного найменування компанії. Прикладом такого розмежування може слугувати компанія “XYZ Limited”, яка здійснює свою бізнесову діяльність під фірмовим ім'ям “Fish Antiques” [9].

Фірмове (бізнесове) найменування може бути виражено у будь-якій назві чи позначенні з урахуванням того, що для використання певних слів законодавством передбачено отримання дозволу компетентних органів. Зокрема, для застосування слів “Британський”, “Англія”, “Англійський”, “Європейський”, “Великобританія”, «Міжнародний», “Ірландія”, “Ірландський”, “Об'єднане Королівство”, а також найменувань, що вказують належність до уряду або місцевих урядових установ та інших визначених законом слів, необхідно отримати дозвіл Державного секретаря з питань торгівлі та промисловості через спеціальні установи Дому компаній (*Companies House*), що надається за умови, якщо власником бізнесу є резидент Великобританії, а бізнес є провідним у відповідній галузі. Детальний перелік таких слів і буквосполучень міститься в буклеті *Sensitive Words and Expressions*, який ведеться Реєстраційною палатою. На практиці при створенні компанії зацікавлені особи у зв'язку з бажанням використати ті чи інші слова і буквосполучення в своєму найменуванні консультуються з Реєстраційною палатою Великобританії (*Business Names Section*).

На відміну від фірмових найменувань у найменуваннях компаній обов'язково повинна бути зазначена організаційно-правова форма і саме тому таке найменування повинно закінчуватись відповідно на “Limited”, “Unlimited”, “Public Limited Company” або їх аббревіатури, “commonhold association limited” або “RTM company limited”.

Варто зауважити, що під дію закону “Про бізнесові найменування” від 1985 р. (*Business Names Act*) підпадають не усі суб'єкти господарювання, а лише деякі, зокрема :

а) компанії, що здійснюють свою діяльність під фірмовим найменуванням, яке не є найменуванням корпорації;

б) товариства, які не працюють під іменем усіх партнерів;

в) фізичні особи, що займаються підприємницькою діяльністю не під своїм ім'ям.

Як наслідок, усі ці категорії осіб зобов'язані дотримуватися правил розкриття інформації при здійсненні своєї підприємницької діяльності, яка полягає в тому, що такі особи зобов'язані відповідно до їх правового статусу вказувати або найменування корпорації, або найменування кожного партнера, або індивідуальне ім'я особи, а також стосовно кожної зазначеної особи – адресу для направлення кореспонденції:

- у місцях, де здійснюється бізнес і є контакти з покупцями та постачальниками; у діловій кореспонденції; у письмових замовленнях відносно поставки товарів чи надання послуг;
- у рахунках і квитанціях;
- у письмових вимогах щодо сплати боргів за зобов'язанням [8].

Хоч даний закон прямо цього не передбачає, але, очевидно, під його дію підпадають і франчайзі, котрі за договором франчайзингу отримують комплекс виключних прав, в який в тому числі входить бізнесове найменування. Як наслідок, франчайзі виступають у підприємницькій діяльності під фірмовим найменування франчайзера. Порушенням норм щодо розкриття цієї інформації тягне за собою як мінімум два негативні наслідки: по-перше, це є злочином, за який передбачено штраф у розмірі до 1000 фунтів; по-друге, недійсність тих договорів, які ці особи уклали без зазначення інформації, передбаченої положеннями “Закону про бізнесові найменування.”

Як і в більшості країн ЄС, у Великобританії бізнесові найменування не підлягають реєстрації чи перевірці на відповідність ідентичним або схожим існуючим бізнесовим найменуванням.

В Україні, на жаль, ніколи не було і зараз немає чіткого законодавчого регу-

лювання фірмових найменувань, способів їх використання та передачі. Протягом тривалого часу нормативно-правове регулювання фірмових найменувань здійснювалось через положення про фірму, затверджене постановою Ради Народних Комісарів Союзу РСР від 22 червня 1927 р., проте із прийняттям Цивільного та Господарського кодексів України згадане положення не застосовується. Зокрема, дане положення визначало, що право на фірму (комерційне найменування) полягало в праві виняткового користування фірмовим найменуванням в угодах, на вівісках, в оголошеннях, рекламах, на бланках, на рахунках, на товарах підприємства, їх упаковках тощо. Також положенням передбачались імперативні вимоги щодо структури фірмового найменування, а саме у кожному фірмовому найменуванні повинні зазначитися предмет діяльності підприємства та його організаційно-правова форма. З прийняттям ЦК України замість права на фірму введено новий термін для українського законодавства – комерційне (фірмове) найменування, зокрема, у ч. 2 ст. 90 зазначено: “Юридична особа, що є підприємницьким товариством, може мати комерційне (фірмове) найменування”. Проте варто зауважити, що, ввівши в ЦК України даний термін, законодавець не дав йому визначення та практично не навів правових критеріїв, які б дозволяли відносити те чи інше позначення до комерційного найменування. Тут доречно згадати і погодитись із думкою відомого цивіліста А.І. Камінка, котрий зазначав, що відсутність у законодавчих актах загальних (ключових) визначень є істотним недоліком цивільних законів [3, 1].

На відміну від згаданого вище положення, до структури комерційного (фірмового) найменування в ЦК України не встановлено імперативної вимоги, що в комерційному найменуванні має відображатися організаційно-правова форма підприємницького товариства та інформація про характер його діяльності. Тому тепер є неможливим виділення у комерційних (фірмових) найменуваннях за чинним

українським законодавством двох частин: основної (корпусу фірми), до якої відносять відомості про організаційно-правову форму, тип і характер діяльності, та додаткову, до якої прийнято відносити специфічну назву суб'єкта господарювання, яка є необхідною для відмежування від інших. Зазначені вимоги згідно ЦК України є обов'язковими лише для найменування юридичної особи, яке обов'язково вказується в установчих документах усіх юридичних осіб і підлягає обов'язковому внесенню до єдиного державного реєстру. У теорії цивільного права є думки, які взагалі заперечують поділ найменувань на прості (найменування юридичної особи) та комерційні (фірмові найменування). Зокрема, на думку В. Голофаєва, немає об'єктивних підстав для поділу найменувань на прості та фірмові. Він вважає, що "єдиним критерієм такого поділу є наявність чи відсутність мети отримання прибутку в діяльності юридичних осіб. Конкретні ж правові наслідки цієї класифікації стосовно фірмового найменування фактично відсутні, більш того, їх просто не повинно бути. Деяка диференціація в правовому регулюванні пов'язана з різною структурою і змістом найменувань юридичних осіб різних організаційно-правових форм, цілком може бути здійснена без їхнього загального поділу на прості й фірмові" [1, 49]. Можна погодитись з В. Голофаєвим, що критерієм поділу на фірмові та прості найменування є мета створення підприємницького товариства чи реєстрації фізичної особи підприємцем, а саме: отримання прибутку. Явним недоліком ЦК України є те, що в ньому немає визначення найменування юридичної особи. Основною причиною такого розмежування є те, що найменування юридичної особи є невідчужуваним і лише воно повною мірою ідентифікує юридичну особу в цивільному обороті, в свою чергу як фірмове найменування є об'єктом права інтелектуальної власності і крім індивідуалізації учасників цивільного обороту може передаватися іншій особі не тільки разом з цілісними майновим комплексом, якій це право належать, але й за договором франчайзингу.

З огляду на це необхідно внести відповідні зміни у Цивільний кодекс України.

В Україні, як і в країнах ЄС, право на комерційне (фірмове) найменування є чинним з моменту першого використання цього найменування та охороняється без обов'язкового подання заявки на нього чи його реєстрації і незалежно від того, є чи не є комерційне найменування частиною торговельної марки (ч. 2 ст. 489 ЦК України). Саме тому варто погодитись з В.М. Коссаком, котрий вважає що "не зовсім коректним є положення ч. 2 ст. 159 ГК України, що суб'єкт господарювання, комерційне найменування якого було включено до реєстру раніше, має пріоритетне право захисту перед будь-яким іншим суб'єктом, тотожне комерційне найменування якого включено до реєстру пізніше. І тому вирішуючи спір між суб'єктами господарювання про те, кому належить право на комерційне найменування, господарський суд мав би виходити з того, який із суб'єктів раніше розпочав правомірне використання відповідного позначення" [4, 82]. Таким чином, перше використання комерційного найменування суб'єктом господарювання призводить до правової охорони цього найменування і як наслідок у даної особи виникають майнові права на це комерційне найменування. Враховуючи вище наведені аргументи, на законодавчому рівні потрібно чітко визначити мінімальні способи використання комерційного найменування, а також передбачити охорону комерційного найменування лише в межах тієї території, де воно використовується і є відомим. Винятком є той випадок, коли комерційне найменування є відомим у всій країні, тоді відповідно права охорона комерційного найменування поширюється на всю країну.

В українському законодавстві не зовсім чітко визначено коло суб'єктів, у яких виникає право на комерційне найменування, а це в свою чергу зумовлює на практиці ряд проблем. Зокрема, до Вищого господарського суду України звернулась молодіжна громадська організація, яка, посилаючись на приписи ст. 90, 489 ЦК України, ст. 33,

159 ГК України, ст. 3, 12¹ Закону України “Про об’єднання громадян”, статті 2 Закону України “Про молодіжні та дитячі громадські організації” просила скасувати рішення місцевого господарського суду та постанову апеляційного господарського суду, тим самим захистити своє комерційне (фірмове найменування). Однак у своїй постанові Вищий господарський суд України справедливо зазначив, що до спірних відносин сторін у цій справі не можуть застосовуватись положення ч. 2 ст. 90, ст. 489–491 ЦК України, ст. 33, 159 ГК України, оскільки комерційні найменування можуть мати лише підприємницькі товариства, а не громадські організації [5]. І саме це стало однією із причин залишення Вищим господарським судом України касаційної скарги молодіжної громадської організації без задоволення.

У п. 2 ст. 90 ЦК України право на фірмове найменування надано лише юридичним особам, що є підприємницьким товариством. Однак у ст. 489 ЦК України суб’єктом права на комерційне найменування визначено особу. Ми погоджуємося з думкою В.М. Коссака про те, що таке визначення будь-якої особи (фізичної чи юридичної) суб’єктом права інтелектуальної власності на комерційне найменування є перебільшенням, адже згідно ст. 2 ЦК України особи можуть бути як фізичні, так і юридичні [4, 80]. Український законодавець абсолютно правильно надав можливість фізичним особам-підприємцям мати комерційне найменування. Це опосередковано передбачено ст. 51 ЦК України, відповідно до якої до підприємницької діяльності фізичних осіб застосовуються нормативно-правові акти, що регулюють підприємницьку діяльність юридичних осіб, якщо інше не встановлено законом або не випливає із суті відносин. Також право фізичної особи-підприємця мати комерційне фірмове найменування не прямо передбачено ст. 1116 ЦК України, в якій визначено предмет договору комерційної концесії як право на використання об’єктів права інтелектуальної власності (торговельних марок, промислових зразків, винаходів, творів, комерційних таємниць

тощо), комерційного досвіду та ділової репутації. В свою чергу сторонами в договорі комерційної концесії можуть бути фізична та юридична особи, які є суб’єктами підприємницької діяльності (ст. 1117 ЦК України). На відміну від Цивільного кодексу України в Господарському кодексі України абсолютно чітко у ст. 159 закріплено, що суб’єкт господарювання – юридична особа або громадянин-підприємець може мати комерційне найменування.

Аналогічні норми закріплені в країнах Європейського Союзу. Так, ст. 17 Торгового кодексу Німеччини визначає фірму як ім’я комерсанта, під яким він здійснює свою комерційну діяльність. При цьому відповідно до ст. 1 Торгового кодексу під комерсантом розуміється як фізична, так і юридична особи, що займаються підприємницькою діяльністю [2, 8].

З огляду на вище наведене пропонуємо ч. 1 ст. 489 ЦК України викласти в наступній редакції:

правова охорона надається комерційному найменуванню, якщо воно дає можливість вирізнити одне підприємницьке товариство чи фізичну особу-підприємця з-поміж інших та не вводить в оману споживачів щодо справжньої їх діяльності.

Ч. 4 ст. 489 ЦК України доцільно викласти в такій редакції:

підприємницькі товариства та фізичні особи-підприємці можуть мати однакові комерційні найменування, якщо це не вводить в оману споживачів щодо товарів, які вони виробляють та (або) реалізують, та послуг, які ними надаються.

Підсумовуючи проведене дослідження, можна з упевненістю сказати, що правове регулювання фірмових найменувань за законодавством України потребує ґрунтовного доопрацювання та гармонізації з аналогічним законодавством країн ЄС. Для вирішення цього завдання в Україні варто прийняти окремий Закон “Про фірмові найменування”, в якому доцільно:

- чітко визначити поняття комерційного найменування;
- встановити мінімальні способи використання комерційного наймену-

- вання для отримання на цій підставі правової охорони;
- передбачити охорону комерційного найменування лише в межах тієї території, де воно використовується і є відомим, за винятком випадку, коли комерційне найменування є відомим у всій країні, тоді правова охорона комерційного найменування поширюється на всю країну.
 - закріпити так звані “чутливі” слова, використання яких можливе лише з дозволу компетентних органів.
 - визначити коло суб’єктів, котрі мо-

жуть використовувати комерційне найменування, зокрема однозначно закріпити право на фірмове найменування як підприємницьких товариств, так і фізичних осіб підприємців.

Основою для українського закону про фірмові найменування міг би стати закон Великобританії про фірмові найменування (закон про бізнес-найменування – Business Names Act, аналізований нами вище), як такий, що найбільш ґрунтовно закріплює правове регулювання фірмових найменувань.

Список літератури:

1. *Голофаев В.* Субъекты права на фирменное наименование // Хозяйство и право. – 1988. – № 12.
2. *Грибанов А.* Предприятие и фирменное наименование (Сравнительный анализ по праву России и Германии) // Хозяйство и право. – 2000. – № 11.
3. *Каминка А.И.* Акціонерные компанії. Т.1: Юридические исследования. – Спб.: Типограф. А.Е.Ландау. – 1902. – 448 с.
4. *Коссак В.М., Якубівський І.Є.* Право інтелектуальної власності: Підручник. – К.: Істина, 2007. – 208 с.
5. Оглядовий лист Вищого господарського суду України від 17 квітня 2006 р. № 01-8/845 “Про практику застосування господарськими судами законодавства про захист права власності на комерційне найменування (за матеріалами справ, розглянутих у касаційному порядку Вищим господарським судом України)” [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v_845600-06.
6. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 р. – Офіц. вид. – К.: Ін Юре, 2004. – 30 с.
7. Право інтелектуальної власності Європейського Союзу та законодавство України / За ред Ю.М. Капіци. – К.: Слово, 2006. – 1104 с.
8. Business Names Act 1985. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.newcastle.gov.uk/core.nsf/a/tsbusname>.
9. Business Names Guide. [Електронний ресурс]. Companies House. – Режим доступу: <http://www.companieshouse.gov.uk>.
10. Companies act 1985 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://britlaw.free.fr/company/companies_act_1985.htm.
11. Protection of Corporate Names: A Country by Country Survey. International Trademark Association, New-York. FR-1. – 2001. – 157 p.

РЕЗЮМЕ

В статье исследована правовая регуляция фирменных наименований в странах ЕС и в Украине. В результате научного исследования определены недостатки украинского законодательства в сфере коммерческих (фирменных) наименований, а также выделены особенности правовой регуляции фирменных наименований в странах ЕС, которые целесообразно учесть украинским законодателям при принятии Закона Украины “О фирменных наименованиях”.

SUMMARY

The article researches legal regulation of company names in the EU countries and Ukraine. As a result of scientific research we defined the defects of the Ukrainian legislation in the sphere of the commercial (firm) names and singled out peculiarities of the law regulation of company names in the EU countries, that should be taken into account by the Ukrainian legislators at an adoption of law of Ukraine “About Company names”.

*Рекомендовано кафедрою
цивільного, господарського права та процесу*

Подано 29.05.08